

Prof. dr Božidar Jeličić
Univerzitet UNION, BEOGRAD
Fakultet za pravne i poslovne studije
„Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad
bozidar.jelivic@gmail.com

UDK 341.44/.45(497.11:4-672EU)
Originalni naučni rad
Primljen 15. 10. 2014.
Odobren: 31. 12. 2014.

NEKA PITANJA MEĐUNARODNE PRAVNE POMOĆI U IZVOĐENJU DOKAZA U GRAĐANSKIM I TRGOVAČKIM STVARIMA SA ELEMENTOM INOSTRANOSTI U PRAVU SRBIJE I EVROPSKE UNIJE

APSTRAKT: Regulativa Saveta (EZ) br. 1206/2001, od 28. maja 2001. godine regulisala je pitanje saradnje između sudova država članica Evropske unije u uzimanju dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima. Ona predstavlja deo napora država članica da pitanje međusobne međunarodne pravne pomoći uredi na način koji će korespondirati sa ukupnim integracionim kretanjima EU, kako na ekomskom tako i na širem društvenom i političkom planu.

Do usvajanja Regulative Saveta 1206/2001 pitanje uzimanja dokaza u građanskim parnicama sa inostranim elementom između država članica bilo je regulisano Haškom konvencijom o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine ili na bazi bilateralnih sporazuma. Postupak koji su oni predviđali bio je složen i trajao je dugo, te se pokazao neadekvatnim za zahteve Evropske unije kao zajednice sa snažnom integracionom dinamikom.

Pravci, ali i posledice integracionog kretanja zahtevali su uspostavljanje efikasnijih standarda za realizaciju međusobne saradnje država članica u ovoj oblasti. Odgovor na taj zahtev predstavlja Regulativa Saveta br. 1206/2001, kojom su uspostavljeni brži i delotvorniji mehanizmi u ovom segmentu međunarodne

pravne pomoći. Njihova efikasnost se zasniva na pojednostavljenom i direktnom kontaktu između sudova u državama članicama, standardizaciji forme komuniciranja putem uvođenja posebnih obrazaca koji se moraju koristiti, korišćenju modernih komunikacionih tehnologija, te na mogućnosti direktnog uzimanja dokaza na teritoriji druge države članice.

Pravo Srbije svoja rešenja u ovoj oblasti temelji na nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim ugovorima. Sve do 2010. godine, kada je izvršena ratifikacija Konvencije o izvođenju dokaza u inostranstvu u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine, ta rešenja su se uglavnom oslanjala na opšte principe međunarodne pravne pomoći, ne ostavljajući dovoljno prostora specifičnostima ove materije, te činjenici globalnih tokova intenziviranja ekonomsko-pravnog saobraćaja u svetu, posebno onog koji se odnosi na prostore Evropske unije. Ratifikacijom pomenute konvencije stvorene su osnove za pružanje odgovora na ova pitanja uz uvažavanje pomenutih činjenica, naročito onih koje odslikavaju realnost proevropskih perspektiva Srbije u njenom bližem i daljem ekonomsko-političkom kretanju i razvoju.

KLJUČNE REČI: međunarodna pravna pomoć, izvođenje dokaza u privatno-pravnim stvarima sa elementom inostranosti, saradnja sudova, Regulativa Saveta EZ 1206/2001, haške konvencije i međunarodna pravna pomoć u oblasti MPP, Haška konvencija o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970.

Uvodne napomene

Savremeni međunarodni pravni saobraćaj u svetu danas je nezamisliv bez međunarodne pravne pomoći. Ona dobija sve više na značaju u uslovima jačanja komunikacionih veza i odnosa između subjekata različitih država. Tome doprinosi snažan tehnološki razvoj koji je sa sobom doneo, ne samo komunikacijski razvoj

već i povećanje i usložnjavanje pravnih odnosa sa elementom inostranosti. U takvim uslovima povećava se mogućnost i potreba da se određene parnične radnje moraju preduzimati na teritoriji drugih država. Logično je da sudovi, u tim situacijama, ne mogu da deluju na teritorijama stranih suvereniteta, te su upućeni na saradnju sa organima druge države. Imajući to u vidu, međunarodna pravna pomoć je nezaobilazan element savremenog međunarodnog pravnog saobraćaja i predstavlja interes svih država u svetu.

Međunarodna pravna pomoć podrazumeva određene sadržaje saradnje između sudova različitih država koji treba da omoguće brže i efikasnije postupke u rešavanju pravnih odnosa vezanih za dve ili više država. Ona obuhvata različite procesne radnje poput dostavljanja sudskih i vansudskih akata i izvođenja dokaznih radnji, te pribavljanja različitih vidova obaveštenja (adresa, tekstova zakona, sudske prakse i sl.).

To pitanje ima poseban značaj u Evropskoj uniji, koja kao kontinuirani integracioni proces teži snažnijem povezivanju država članica zasnovanom na ostvarivanju ekonomskih i širih društveno-političkih ciljeva.¹ Njihovo ostvarivanje pretpostavlja, između ostalog, delotvornu i efikasnu saradnju država članica u rešavanju pravnih odnosa koji se vezuju za više pravnih poredaka. Uostalom, ostvarivanje „četiriju velikih sloboda“ Evropske unije, koje se odnose na slobodan promet robe, usluga, kapitala i ljudi, prosto je nezamislivo bez ostvarivanja prethodno pomenutog preduslova. Evropska unija je na tom planu ostvarila određene rezultate, koji se odnose na uredno servisiranje sudskih i vansudskih dokumenata između država članica i saradnju između sudova država članica u pribavljanju dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima.

¹ Videti: B. Košutić, *Uvod u evropsko pravo*, Zavod za udžbenike, Beograd 2006, 48, 49, 60, 61, 62; R. Vukadinović, *Pravo Evropske unije*, Kragujevac 2006, 12, 13, 14; M. Janjević, *Reformski ugovor iz Lisabona*, Sl. glasnik, Beograd 2008. (član 2 Ugovora).

Saradnja država članica u oblasti pribavljanja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima regulisana je Regulativom Saveta (EZ) 1206/2001 od 28. maja 2001. godine. Do usvajanja te Regulative, između država članica ta materija je regulisana Konvencijom o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine i bilateralnim ugovorima.

Gde se Srbija nalazi u ovoj oblasti i koji bi pravci kretanja trebalo da dobiju prioritete u našim budućim rešenjima, pitanje je na koje se odgovori moraju pažljivo tražiti, pre svega u okvirima realnih razvojno-političkih pravaca i opredeljenja naše države. Sadašnji pravni okvir rešenja Srbije u ovoj oblasti kreće se na terenu nacionalnog zakonodavstva i multilateralnih i bilateralnih ugovora. Sve do 2010. godine ta dva pravna izvora svoja rešenja u ovoj oblasti zasnivala su se uglavnom na opštem terenu međunarodne pravne pomoći. Nasuprot tome, intenziviranje pravnog prometa i uopšte jačanje sveopštih pravnih i ekonomskih kontakata između država i njenih stanovnika zahtevalo je određene aspekte posebnosti međunarodne pravne pomoći vezane isključivo za oblast izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima. Shvatajući imperative savremenog trenutka, te uvažavajući naše generalno političko opredeljenje za uključivanje u evropske integracione tokove – u EU, Srbija je 2010. godine pristupila Haškoj konvenciji o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine.

I. Pravo Srbije i međunarodna pravna pomoć u izvođenju dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima sa elementom inostranosti

1. Izvođenje dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima sa elementom inostranosti u pravu Srbije predstavlja pitanje koje se u našem pravnom sistemu nalazi na terenu opšteg režima reguli-

sanja i terenu međunarodnih ugovora.² Drugim rečima, to pitanje je predmet regulisanja unutrašnjih izvora prava i međunarodnih multilateralnih i bilateralnih ugovora. I u jednom i u drugom slučaju pitanje regulisanja izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima sa elementom inostranosti predstavljalo je sve do 2010. godine deo opšteg normativnog konteksta međunarodne pravne pomoći u stvarima privatno-pravnog karaktera. Sličan pristup razmatranju tog pitanja, kroz opštu prizmu međunarodne pravne pomoći, srećemo i kod najvećeg broja naših teoretičara međunarodnog privatnog prava. To je otvaralo pitanje, odnosno dilemu, koja se kretala na liniji između shvatanja da je to pitanje dovoljno normativno obuhvaćeno opštim pravnim kontekstom međunarodne pravne pomoći, te da ga posebno i ne treba posmatrati, do utiska da je reč o marginalizaciji značaja ove problematike. Nezavisno od pomenutih dilema, takav se pristup nije mogao uklopiti u zahteve savremenih tokova intenziviranja sveukupne saradnje između država u svetu, opštih globalizacijskih tokova zasnovanih između ostalog i na višedimenzionalnom društvenom i tehnološkom prožimanju savremene civilizacije, te evropskog okvira naše budućnosti. Imajući sve to u vidu, a posmatrano iz ugla normativne prakse EU, takav pristup očigledno nije mogao zaslužiti prelaznu ocenu.

2. Osnovni unutrašnji pravni izvor u oblasti izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima sa elementom inostranosti u Srbiji predstavlja Zakon o parničnom postupku.³ Kao što smo već pomenuli, to se pitanje u ZPP-u razmatra u opštem kontekstu međunarodne pravne pomoći. Shodno tome, i temeljni principi

² Saradnja država u oblasti međunarodne pravne pomoći može biti predmet opšteg režima regulisanja unutrašnjim izvorima prava i režima zasnovanog na međunarodnim ugovorima.

Videti: M. Ročkomanović, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet, Niš 1994, 141.

³ Novi Zakon o parničnom postupku stupio je na snagu 1. februara 2012. godine.

na kojima se zasnivaju rešenja u ovoj oblasti su oni koji važe za međunarodnu pravnu pomoć uopšte. To su principi suverenosti, ravnopravnosti i efikasnosti.⁴

Osnove principa suverenosti sadržane su, pre svega, u obavezi poštovanja prava Srbije u pogledu tipa radnji i načina na koji se one preduzimaju u domenu međunarodne pravne pomoći, te poštovanja javnog poretka. Kako to predviđa član 177 ZPP-a, sudovi Srbije te radnje preduzimaju na način propisan domaćim pravom, ostavljajući mogućnost da se one preduzmu i na način kako to zahteva strani sud ukoliko to nije suprotno javnom poretku Srbije.⁵

Princip ravnopravnosti se temelji na uslovu reciprociteta koji je definisan članom 176 ZPP-a, kojim se predviđa sledeće: „Sudovi će da ukazuju pravnu pomoć stranim sudovima u slučajevima predviđenim zakonom, međunarodnim ugovorom, opšte-prihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i ako postoji uzajamnost u ukazivanju pravne pomoći. U slučaju sumnje o postojanju uzajamnosti obaveštenje daje ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa“.

Princip efikasnosti podrazumeva brže i delotvornije oblike i postupke saradnje u izvođenju dokaza u privatno-pravnoj materiji koja je povezana sa dva ili više suvereniteta. Ako to pitanje posmatramo u kontekstu sveukupnih promena izvršenih u oblasti međunarodne pravne pomoći u proteklih nekoliko decenija, možemo se složiti sa konstatacijom da je i u oblasti izvođenja dokaza u privatno-pravnoj materiji sa elementom inostranosti učinjen

⁴ O principima na kojima se zasniva međunarodna pravna pomoć videti: T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *Međunarodno privatno pravo*, Beograd 2012, 528–530.

⁵ Član 177 Zakona o parničnom postupku iz 2012. godine glasi: „Sudovi pružaju pravnu pomoć stranim sudovima na način propisan u domaćem zakonu. Radnja koja je predmet zamolnice stranog suda može da se preduzme i na način koji zahteva strani sud ako takav postupak nije protivan javnom poretku Republike Srbije.“

napredak u pravcu traženja efikasnijih rešenja. Međutim, drugo je pitanje, a time se možda daje i odgovor, da li je to dovoljno i da li to u dovoljnoj meri prati savremene trendove intenziviranja saradnje država u ekonomskoj sferi, te pojačanu prekograničnu cirkulaciju i pokretljivost ljudi. Savremena rešenja koja se primenjuju u svetu, posebno u Evropskoj uniji, ukazuju na to da postoji normativni prostor koji još uvek nismo dosegli a koji predstavlja imperativ sadašnjosti, a naročito budućnosti.

3. Kada je reč o međunarodnim izvorima regulisanja pitanja izvođenja dokaza u privatno-pravnoj materiji sa elementom inostranosti, možemo konstatovati da je Srbija to pitanje sa velikim brojem država regulisala međunarodnim multilateralnim i bilateralnim ugovorima. I u ovom slučaju reč je pravnom tretmanu koji nije iskazivao ambicije posebnosti u tretmanu ovog pitanja sve do 2010. godine, kada je Srbija pristupila Haškoj konvenciji o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine.

Multilateralne konvencije na kojima je Srbija temeljila međunarodnu pravnu saradnju sa brojnim državama bile su sve do 2010. godine isključivo Haška konvencija o građanskom sudskom postupku iz 1954. i Haška konvencija o olakšavanju međunarodnog pristupa sudovima iz 1980. godine. Te konvencije, jedna od njih ili obe, primenjuju se u odnosima sa 29 država, i to sa: Albanijom, Argentinom, Belorusijom, Estonijom, Danskom, Egiptom, Finskom, Holandijom, Izraelom, Islandom, Japanom, Jermenijom, Kinom, Kirgistanom, Litvanijom, Luksemburgom, Letonijom, Libanom, Marokom, Moldavijom, Norveškom, Nemačkom, Portugalijom, Slovenijom, Surinamom, Svetom Stolicom, Španijom, Švajcarskom i Uzbekistanom.⁶ U odnosima sa 18 država Republika Srbija primenjuje istovremeno jednu ili obe haške konvencije i bilateralne sporazume. Tu spadaju: Austrija, BiH, Belgija, Bugarska, Češka, Francuska, Grčka, Hrvatska, Italija, Kipar, Make-

⁶ Izvor: Ministarstvo pravde Republike Srbije.

donija, Mađarska, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovačka, Švedska i Turska.⁷ Naravno, ovde važi pravilo davanja prednosti bilateralnom sporazumu. Bilateralni sporazumi o međunarodnoj pravnoj pomoći na snazi su u odnosima sa 18 država, i to: Alžirom, Irakom, Iranom, Mongolijom, Nigerijom, Sejšelimima, Sent Vincentom, Sijera Leoneom, Somalijom, Svazilendom, Tanzanijom, Togom, Tongom, Trinidad i Tobagom, Ugandom, Ukrajinom, V. Britanijom i Zimbabveom.⁸ Pristupanjem Haškoj konvenciji o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine Srbija je sa 40-ak država potpisnica te konvencije uspostavila posebne odnose iz okvira materije međunarodne pravne pomoći, a koju tretira taj dokument.

U cilju boljeg sagledavanja pravnog okvira praktičnih aspekata pomenutih multilateralnih konvencija iz ugla izvođenja dokaza u privatnopravnoj materiji sa elementom inostranosti, osvrnućemo se kratko na temeljne elemente tih konvencija. Haška konvencija iz 1954. godine, koja je stupila na snagu 1957. i u odnosima među državama zamenila Hašku konvenciju iz 1905. godine, utvrđuje opšte okvire postupka međunarodne pravne pomoći između država potpisnica. Ona se iscrpljuje, uglavnom, na pitanjima dostavljanja sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim stvarima, u postupku izvršenja zamolnica, slobodi pristupa sudovima druge države ugovornice bez obaveze plaćanja aktorske kaucije, te nacionalnog tretmana državljana država ugovornica u pogledu besplatne sudske pomoći.

Konvencija o olakšanju međunarodnog pristupa sudovima iz 1980, koja je stupila na snagu 1988. godine, predviđa nacionalni tretman stranaca pred domaćim sudovima u pogledu korišćenja sudske pomoći u građanskim i trgovačkim stvarima i ustanovljava reciprocitet između država ugovornica u pogledu oslobađanja od polaganja obezbeđenja za parnične troškove (*cautio iudicatum*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

solvi). Države članice Konvencije su se obavezale da imenuju jedan ili više centralnih organa koji će biti zaduženi za prijem molbi za sudsku pomoć, kao i jedan ili više otpremnih organa čiji je zadatak da molbe za sudsku pomoć prosleđuju nadležnom centralnom organu zamoljene države. Zamolnice za sudsku pomoć razmatraju se po hitnom postupku i ne podležu naplati bilo kakvih troškova, sa izuzetkom naknada koje se prema važećoj tarifi plaćaju veštacima i prevodiocima angažovanim u predmetu međunarodne pravne pomoći.

Konvencija o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima, koja je usvojena je 18. marta 1970. na Jedanaestom zasedanju Haške konferencije za međunarodno privatno pravo u Hagu, stupila je na snagu 7. oktobra 1972, a ratifikovalo ju je 40 država. Naša država je pristupila toj konvenciji tek 2010. godine, što predstavlja krupan korak u pravcu rešenja međunarodne pravne pomoći, koje ide u susret zahtevima aktuelnog trenutka, u domenu izvođenja dokaza u materiji privatno-pravnog karaktera sa elementom inostranosti.

Osnovni zadatak Konvencije iz 1970. godine usmeren je na olakšavanje dostavljanja i izvršenja zamolnica i snažnijeg približavanja različitih metoda koje pri tome koriste pojedine države. Konvencija se odnosi na izvođenje dokaza i vršenje drugih sudskih radnji, za potrebe tekućih sudskih postupaka pred nadležnim sudovima država ugovornica. Zamolnicu sastavlja sud i dostavlja je centralnom organu koji je za te potrebe imenovala druga država ugovornica. Osim sudskog pribavljanja dokaza putem zamolnice, Konvencija predviđa mogućnost da dokaze pribavljaju i diplomatski ili konzularni predstavnici jedne države. Oni mogu na teritoriji druge države, u okviru svog jurisdikcionog područja i bez primene prinude, izvoditi dokaze za postupke u građanskim i trgovačkim stvarima koji se vode pred sudom države koju oni predstavljaju, ali samo ako su u pitanju državljani te države. Pored toga, moguće je izvođenje dokaza i preko posebno imenova-

nih punomoćnika. Diplomatski ili konzularni predstavnik, kao i imenovani punomoćnik, mogu izvoditi dokaze isključivo uz dozvolu države na čijoj teritoriji dokaze treba izvesti.

II. Međunarodna pravna pomoć u EU u oblasti izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima

Aktuelna saradnja država članica EU u oblasti pribavljanja dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima regulisana je Regulativom Saveta (EZ) 1206/2001 od 28. maja 2001. godine. Do usvajanja te Regulative, između jednog broja država članica ova materija je bila regulisana Konvencijom o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine i bilateralnim ugovorima. Iako je reč o dokumentu koji sa aspekta savremenih odnosa između država članica EU u ovoj sferi predstavlja prošlost, bolje razumevanje rešenja sadržanih u Regulativi Saveta (EZ) 1206/2001 i razloga za njeno donošenje zahteva da se ukratko osvrnemo na neke aspekte vezane za Konvenciju o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine.

1. Konvencija o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine

Kao što smo u prethodnom izlaganju videli, Konvencija je usmerena na međunarodnu pravnu pomoć i razrađuje je isključivo u oblasti pribavljanja dokaza u inostranstvu u građanskim i trgovačkom stvarima za potrebe tekućih sudskih postupaka pred nadležnim sudovima država ugovornica. U odnosima između država koje su je ratifikovale, ona zamenjuje članove 8 do 16 haških konvencija iz 1905. i 1954. godine.

Konvencija iz 1970. godine je predstavljala osnov za regulisanje odnosa između država članica EU u ovoj materiji pre stupanja

na snagu Regulative Saveta (EZ) 1206/2001. Međutim, činjenica je da je Konvencija primenjivana samo u odnosima između 11 država članica EU jer ju je samo jedanaest država EU ratifikovalo. Skoro trećina država članica nije bila obuhvaćena tom Konvencijom,⁹ tako da se, u nedostatku jedinstvenog instrumenta za regulisanje pitanja uzimanja dokaza, logično otvaralo pitanje, pa i problem disharmoničnosti u primeni rešenja između država članica. S druge strane, ostvarivanje ciljeva EU, usmerenih na održavanje i razvijanje oblasti slobode, bezbednosti i pravde, zahtevalo je utvrđivanje efikasnijih, bržih i delotvornijih oblika saradnje u ovoj oblasti. Očigledno, Konvencija nije u potpunosti mogla da odgovori tom zahtevu. Postupak koji je ona predviđala bio je uglavnom baziran na diplomatskim kanalima komunikacije sa dugotrajnim procedurama,¹⁰ što je dodatno „motivisalo“ države članice da pristupe izradi i usvajanju adekvatnog propisa sekundarnog prava, koji je dobio konačnu formu u Regulativi Saveta (EZ) 1206/2001.

2. Regulativa Saveta (EZ) 1206/2001

Regulativa Saveta 1206/2001 o saradnji između država članica u uzimanju dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima usvojena je 28. maja 2001. godine, na inicijativu Nemačke. Stupila je na snagu 1. jula 2001, ali je počela da se primenjuje u svim državama članicama, izuzev Danske¹¹, tek od 1. januara 2004. U odno-

⁹ Prijemom Austrije, Finske i Švedske 1995. godine broj država članica EU povećan je na 15.

¹⁰ Formalni dokument (zahtev) iz države odredišta (države porekla suda) upućuje se preko ministarstva inostranih poslova i diplomatskog predstavništva te države u ministarstvo inostranih poslova odredišne države. Ministarstvo inostranih poslova odredišne države primljeni zahtev prosleđuje pravosudnim organima svoje države. Prikupljeni dokazi se istim putem dostavljaju državi koja ih je tražila.

¹¹ Regulativa se primenjuje i u odnosu na V. Britaniju iako je i ona mogla biti izostavljena iz primene te regulative, u skladu sa Protokolom br. 4 koji je

sima između Danske i ostalih država članica primenjuje se Haška konvencija iz 1970. godine, a u skladu sa Protokolom broj 5, koji je pripojen uz Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o Evropskoj zajednici.

Vremenska razlika između stupanja na snagu i primene Regulative proizvod je potrebe država članica da izvrše pripreme za prilagođavanje proceduralnim pravilima koja su predviđena Regulativom, od određivanja liste sudova nadležnih za uzimanje dokaza i centralnih organa do utvrđivanja jezika za komunikaciju i primenu raznih tehničkih sredstava.

Usvajanje Regulative 1206/2001 usmereno je na ostvarivanje ciljeva koji se odnose na održavanje i razvoj Evropske unije kao prostora slobode, bezbednosti i pravde, u kome je obezbeđeno slobodno kretanje lica.¹² Ostvarivanje tih ciljeva, kako nalaže princip supsidijarnosti, ušao je u domen nadležnosti organa Evropske zajednice, budući da države članice nisu mogle u dovoljnoj meri postići njihovu realizaciju.¹³ Mere koje su sadržane u Regulativi obezbeđuju poboljšanje, ubrzanje i pojednostavljenje postupka pribavljanja (uzimanja) dokaza između država članica. Pravni osnov za usvajanje Regulative i regulisanje ove materije sadržan je u članu 65 Ugovora o Evropskoj zajednici.¹⁴

pripojen uz Ugovor o EU i Ugovor o EZ. V. Britanija je u pisanoj formi iskazala želju da učestvuje u usvajanju i primeni propisa.

¹² Videti član 61 Ugovora o EZ.

¹³ Primena principa supsidijarnosti iz člana 5 Ugovora o EZ.

¹⁴ Član 65 glasi:

„Mere u oblasti pravosudne saradnje u građanskim stvarima koje imaju prekogranične posledice i koje se usvajaju po proceduri predviđenoj u članu 67, u meri koja je neophodna da se osigura dobro funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, obuhvataju:

a) poboljšanje i pojednostavljenje:

- sistema pograničnog dostavljanja i notifikovanja sudskih i vansudskih dokumenata;
- saradnju u oblasti dobijanja dokaza;

U svojoj primeni Regulatoriva ima prednost u odnosu na ranije sklopljene bilateralne sporazume država članica, Hašku konvenciju o parničnom postupku od 1. marta 1954. i Hašku konvenciju o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima od 18. marta 1970. godine.¹⁵

Regulatoriva ne isključuje mogućnost i pravo država članica da međusobno sklapaju sporazume ili aranžmane koji će dodatno olakšati uzimanje dokaza, ali koji moraju biti kompatibilni sa Regulatorivom. Države članice su obavezne da obaveštavaju Komisiju o sporazumima i aranžmanima koje zaključuju, uključujući i njihove dopune i otkazivanje, počevši od 1. jula 2003. godine.¹⁶

2.1. Postupci uzimanja dokaza

Regulatoriva Saveta 1206/2001 predviđa dva postupka uzimanja dokaza. Prvi postupak se odnosi na direktan kontakt (direktno upućivanje zahteva) između sudova država članica, a drugi podrazumeva direktno uzimanje dokaza. Oba postupka se sprovode u skladu sa zakonskom procedurom države od koje se uzimaju dokazi.¹⁷

Realizacija predviđenih postupaka predviđa preduzimanje odgovarajućih organizacionih i pripremljenih radnji država članica. One su dužne da sačine spisak sudova nadležnih za obavljanje tih poslova.¹⁸ Takođe, države potpisnice su obavezne da formiraju

– priznanje i izvršenje presuda u građanskim i komercijalnim stvarima, uključujući i slučajeve vansudskih odluka;

- b) unapređenje usklađenosti pravila država članica koja se primenjuju na sukob zakona i na sukob nadležnosti;
- c) eliminisanje prepreka za dobro funkcionisanje građanskih postupaka, ukoliko je potrebno podsticanjem usklađenosti pravila o građanskom postupku koja važe u državama članicama.“

¹⁵ Član 1, tačka 1 Regulatorive 1206/2001.

¹⁶ Član 21, stav 3 Regulatorive.

¹⁷ Član 1, tačka 1 Regulatorive.

¹⁸ Član 2 Regulatorive.

„centralno telo“ koje će biti zaduženo za poslove informisanja sudova, rešavanje eventualnih problema i, u izuzetnim situacijama, za prenos upućenih sudskih zahteva. Savezne države, države sa više pravnih sistema i države sa autonomnim teritorijalnim entitetima mogu da formiraju više centralnih tela. Predviđeno je, takođe, formiranje jednog ili više centralnih tela za donošenje odluka u vezi sa zahtevom iz člana 17 Regulative, koji se odnosi na direktno uzimanje dokaza.¹⁹

Direktno upućivanje zahteva između sudova država članica predstavlja postupak koji predviđa mogućnost direktnog kontakta između suda u kome se vodi postupak i suda od kojeg se uzimaju dokazi. To praktično znači da sudovi država članica direktno podnose zahteve, bez nepotrebnog gubljenja vremena uključivanjem posrednika u tom postupku.

Procedura započinje upućivanjem zahteva od strane suda gde je započet postupak nadležnom sudu druge države članice. Zahtev se upućuje u obliku formulara ili u nekom drugom odgovarajućem obliku, a obavezno sadrži sledeće:

- odgovarajuće podatke molioca ili suda (podnosioca zahteva);
- podatke stranaka u postupku ili njihovih predstavnika;
- podatke o predmetu i izjavu o činjenicama;
- opis uzimanja dokaza;
- u slučaju da se zahtev odnosi na ispitivanje lica, onda on treba da sadrži i podatke vezane za ta lica, pitanja koja treba da se postave, ispitivanje ili davanje izjava o činjenicama, pozivanje na pravo da se odbije svedočenje, kao i sve ostale informacije koje sud tražilac smatra neophodnim;
- podatke vezane za druge oblike uzimanja dokaza, dokumenta ili objekata koji se proveravaju.²⁰

¹⁹ Član 3 Regulative.

²⁰ Član 4 Regulative.

Regulativa predviđa da zahtev bude napisan na jeziku koji određuju države članice. To može da bude službeni jezik zamoljene države ili, u slučaju da postoji više zvaničnih jezika, onda se zahtev može napisati na zvaničnom jeziku ili jednom od zvaničnih jezika u mestu gde se zahteva uzimanje dokaza, ili na nekom drugom jeziku koji je zamoljena država odredila da se može koristiti.²¹

Zahtev se prenosi najbržim mogućim načinom, koji određuju države članice. Izabrani način prenosa treba da obezbedi tačnost sadržaja prenetog dokumenta i njegovu čitljivost.²²

Bitni elementi za obezbeđivanje efikasnosti postupka obuhvataju dva aspekta. Prvi se odnosi na rokove vezane za prijem zahteva i otklanjanje eventualnih propusta, odnosno slučajeve nepotpunih zahteva. Drugi obuhvata rokove povezane sa postupanjem po traženjima sadržanim u zahtevima.

Sud države prijema zahteva dužan je da u roku od sedam dana obavesti o prijemu zahteva sud koji je podneo zahtev, koristeći obrazac iz aneksa. U vezi s tim, Regulativa vodi računa i o situacijama nepostojanja nadležnosti prijemnog suda. U tim situacijama sud prijema će zahtev proslediti nadležnom sudu svoje države članice, o čemu će obavestiti sud koji je dostavio zahtev, na osnovu aneksom predviđenih formulara. Na taj način Regulativa obezbeđuje maksimalnu efikasnost, izbegavajući nepotrebno gubljenje vremena, do koga bi došlo ukoliko bi se zahtev vratio sudu podnosiocu radi njegove ispravke.²³

U slučaju nepotpunosti zahteva prijemni sud je dužan da o tome obavesti sud koji je podneo zahtev, i to odmah ili najkasnije 30 dana od prijema. To se odnosi, kako na situaciju da zahtev ne sadrži potrebne informacije u skladu sa članom 4 tako i na situaci-

²¹ Član 5 Regulative.

²² Član 6 Regulative.

²³ Član 7 Regulative.

je obaveze polaganja depozita. Obaveštenja o takvim situacijama dostavljaju se putem obrazaca iz aneksa (formular C).²⁴

Drugi aspekt efikasnosti iskazan je u članu 10, tačka 1 Regulative. Sudu prijema je dat precizan rok od 90 dana za izvršenje primljenog zahteva. U slučaju da zamoljeni sud nije u mogućnosti da izvrši zahtev u predviđenom roku, dužan je da o tome obavesti sud koji je podneo zahtev, sa navođenjem razloga koji su doveli do toga i očekivanog vremena za izvršenje zahteva. Te informacije se dostavljaju putem obrasca G iz aneksa.²⁵

Zamoljeni sud postupa u skladu sa zakonom svoje države.²⁶ Sud koji podnosi zahtev može tražiti da se zahtev izvrši po posebnoj proceduri koju predviđa zakon njegove države. To traženje se može odbiti samo u dva slučaja, i to:

- da je predložena procedura nespojiva sa zakonom države od koje se traži izvršenje zahteva;
- u slučaju velikih praktičnih teškoća.²⁷

Regulativa u članu 10, stav 4 predviđa i mogućnost korišćenja komunikacionih tehnologija – video-konferencija ili telekonferencija, pod uslovom da je to spojivo sa zakonom države suda kome je upućen zahtev i, naravno, ako za to postoje tehničke mogućnosti.

Odrebe Regulative²⁸ utvrđuju pravo stranaka, ili njihovih predstavnika, kao i predstavnika suda tražioca, da prisustvuju i učestvuju u postupku uzimanja dokaza, ako je to predviđeno njenim zakonom. Prisustvo stranaka, ili njihovih predstavnika, utvrđuje se i precizira u direktnoj međusobnoj komunikaciji između suda molioца i suda prijema zahteva, i to putem obrazaca koji su pred-

²⁴ Član 8 Regulative.

²⁵ Član 15 Regulative.

²⁶ Član 10, tačka 2 Regulative.

²⁷ Član 10, tačka 3 Regulative.

²⁸ Član 11 i 12 Regulative.

videni aneksom (formular A za sud koji podnosi zahtev i formular F za prijemni sud). U toj komunikaciji se utvrđuju vreme, mesto i uslovi pod kojima stranke mogu da prisustvuju uzimanju dokaza. U slučaju da zakon države suda prijema zahteva predviđa mogućnost da stranke prisustvuju uzimanju dokaza, onda on može tražiti od stranaka ili njihovih predstavnika da budu prisutni tom postupku, nezavisno od toga da li je ta mogućnost predviđena zakonom države suda podnosioca zahteva.

Predstavnici suda koji upućuje zahtev, ili lice koje on odredi, ako je to u skladu sa zakonom njegove države, imaju pravo da prisustvuju u postupku uzimanja dokaza od strane zamoljenog suda, pod uslovima koje utvrdi zamoljeni sud. Njihovo prisustvo, sa preciziranjem mesta, vremena i uslova, sudovi utvrđuju u neposrednoj međusobnoj komunikaciji odgovarajućim obrascima iz aneksa.

Odbijanje zahteva, u slučajevima saslušavanja svedoka, postavljeno je u restriktivne okvire i svedeno je na konkretne razloge, i to:

- odbijanje svedoka da svedoče i zabrana svedočenja, prema zakonima država u pitanju (bilo države koja je uputila, bilo države kojoj je upućen zahtev);
- opšti razlozi.²⁹

Opšti razlozi obuhvataju sledeće situacije: da predmetni zahtev ne ulazi u okvir te regulative (prema članu 1), da izvršenje zahteva ne spada u sudske funkcije po zakonu države prijema zahteva, da u predviđenom roku nije izvršena dopuna zahteva (u smislu člana 8) ili uplata depozita (u smislu člana 18, tačka 3). U slučaju odbijanja zahteva iz opštih razloga država prijema je dužna da o tome obavesti državu molilju u roku od 60 dana od dana prijema zahteva.

²⁹ Član 14 Regulative.

Postupak direktnog uzimanja dokaza sadržan je u članu 17 Regulative. On je utvrđen kao alternativna mogućnost u odnosu na prethodno izloženi postupak. Zainteresovani nadležni sud države članice, u skladu sa Regulativom, može zahtevati direktno uzimanje dokaza u drugoj državi članici. Direktno uzimanje dokaza mora biti na dobrovoljnoj bazi, bez primene mera prinude i isključivo u skladu sa zakonima države na čijoj se teritoriji sprovodi postupak. Uzimanje dokaza vrši član sudskog osoblja ili drugo ovlašćeno stručno lice, koje je određeno u skladu sa zakonom države suda podnosioca zahteva.

U cilju realizacije tog postupka Regulativa predviđa formiranje centralnog organa, ili jednog ili više nadležnih organa u državama članicama, za odlučivanje u skladu sa članom 17 Regulative.³⁰ Ti organi su glavni nosioci aktivnosti u realizaciji postupka direktnog uzimanja dokaza.

Postupak započinje podnošenjem zahteva od strane suda zahtevaoca, centralnom organu ili drugom organu koji je država prijema za to odredila. Forma zahteva utvrđena je aneksom. Centralnom organu, ili odgovarajućem drugom nadležnom organu zamoljene države članice, određen je rok od 30 dana, u kome je dužan da obavesti zainteresovani sud o prihvatanju zahteva i, ako je to potrebno, o zakonskim uslovima pod kojima se postupak može realizovati. Odgovor se upućuje putem formulara J iz aneksa.³¹

Centralni organ može odrediti sud svoje države koji će prisustvovati uzimanju dokaza, kako bi se obezbedilo poštovanje člana 17 Regulative i uslova realizacije postupka. U slučaju da procedura predviđa ispitivanje svedoka, sud podnosilac zahteva je u obavezi da obavesti svedoka da se postupak sprovodi na dobrovoljnoj osnovi.

³⁰ Član 3, stav 3 Regulative.

³¹ Član 17, tačka 4, stav 1 Regulative.

Regulativa predviđa i mogućnost korišćenja savremenih tehnologija u realizaciji tog postupka. Štaviše, ona predlaže centralnim ili drugim nadležnim organima da podstiču korišćenje savremenih tehnologija, video-konferencija i telekonferencija.³²

Centralni organ, ili drugi nadležni organ, može da odbije zahtev za direktno uzimanje dokaza, ali su razlozi za to ograničeni i precizno navedeni u Regulativi. Oni obuhvataju sledeće situacije:

- da zahtev ne ulazi u okvire Regulative, kako je to navedeno u članu 1;
- da zahtev ne sadrži potrebne informacije u skladu sa članom 4;
- da je direktno uzimanje dokaza u suprotnosti sa osnovnim načelima zakona države članice.³³

U slučaju trećeg navedenog razloga za odbijanje zahteva sud države članice kojoj je upućen zahtev je u obavezi da izvrši zahtev u skladu sa zakonom svoje države.

Troškovi za izvršenje zahteva iz člana 10 Regulative padaju na teret države kojoj je upućen zahtev. Izuzetak od tog pravila predstavljaju situacije koje se navode u Regulativi i obuhvataju:

- troškove eksperata i prevodilaca;
- troškove u vezi sa primenom člana 3, tačke 3 i 4.³⁴

3. Rezultati primene Regulative 1206/2001

Član 23 Regulative predviđa obavezu Komisije da najkasnije do 1. januara 2007. godine, a kasnije svakih pet godina, podnosi izveštaj o primeni tog Pravilnika Evropskom parlamentu, Savetu EU i Ekonomskom i socijalnom komitetu. Postupajući prema utvrđenoj obavezi, Komisija je u više navrata razmatrala rezultate

³² Član 17, tačka 4, stav 3 Regulative.

³³ Tačka 5 člana 17 Regulative.

³⁴ Član 18 Regulative.

primene Regulative na sastancima Evropske mreže sudova u građanskim i trgovačkim stvarima, sastavila je Vodič za primenu Pravilnika,³⁵ koji je je krajem 2006. i početkom 2007. godine distribuiran u 50.000 primeraka državama članicama i inicirala izradu Studije o primeni Regulative 1206/2001. To predstavlja osnovu Izveštaja Komisije o primeni Regulative 1206/2001 iz 2007. godine.³⁶

Poseban značaj za sagledavanje rezultata primene Regulative ima Studija o primeni Regulative, koja zauzima centralno mesto u Izveštaju Komisije. Studija je zasnovana na istraživanju koje je sprovedeno od novembra 2006. do januara 2007. godine i bazirano je na upitniku u vezi sa primenom određenih članova Regulative, koji su popunjavala lica iz administracija država članica, a koja su učestvovala u primeni Regulative.³⁷

Rezultati do kojih je došla Studija ukazuju na sledeće:

- Regulativa je u državama članicama generalno pojednostavila i ubrzala uzimanje dokaza;
- vreme izvršenja zahteva za uzimanje dokaza, u većini slučajeva, je kraće nego u periodu pre stupanja Regulative na snagu. Ono se kreće u predviđenom vremenskom roku od 90 dana, mada je konstatovan i priličan broj slučajeva gde je rok prekoračen, pa je čak trajao i duže od 6 meseci;
- generalna je konstatacija da su centralni organi efikasni u obavljanju svojih dužnosti, ali da efikasnost varira među državama članicama. Problem predstavlja nedovoljno poznavanje Regulative, tako da se centralni organi pojavljuju u ulozi prenosioca zahteva sudu, umesto da se taj postupak

³⁵ Tekst Vodiča je dostupan na: [http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence ec guide](http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_ec_guide).

³⁶ Tekst Izveštaja Komisije je dostupan na: http://eur-lex.europa.eu/lexUriServ/site/en/com2007/com2007_0789en01.pdf.

³⁷ Studija je dostupna na: [http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc.civil studies en.htm](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc.civil_studies_en.htm).

- odvija neposredno između sudova. Imajući to u vidu, Studija konstatuje da se Regulativa ne poznaje dovoljno dobro, da je prilagođavanje još u toku i da treba da se učine naponi kako bi se sudovi u Evropskoj uniji bolje upoznali s njom;
- uvođenje standardnih formi (obrazaca) u komunikaciji omogućilo je pojednostavljenje i ubrzavanje uzimanja dokaza. Njihova upotreba ne izaziva probleme, ali zahteva dodatnu obuku, jer ponekad se ne popunjavaju na adekvatan način i u njima nedostaju neophodne informacije za izvršavanje zahteva;
 - upotreba komunikacione tehnologije je ubrzala i pojednostavila postupak uzimanja dokaza u drugim državama, ali se još uvek retko koristi. Razlog za takvu situaciju nalazi se u njenoj ograničenoj dostupnosti;
 - direktni kontakti između sudova predstavljaju novinu koju je donela Regulativa u odnosu na ranija rešenja (Haška konvencija iz 1970. godine). U takvom načinu komunikacije nije bilo posebnih problema, ali stoji činjenica da se taj način komuniciranja koristio retko, pre svega zbog nedovoljnog poznavanja Regulative;
 - direktno uzimanje dokaza koje je predviđeno u članu 17 Regulative koristi se veoma malo, ali tamo gde je korišćeno omogućilo je pojednostavljeno i brzo uzimanje dokaza, bez ikakvih problema.

III. Zaključno razmatranje

Prethodna analiza ističe nekoliko uporišnih tačaka na kojima se, manje ili više, može temeljiti i zaključno razmatranje. Na prvom mestu, to su naša aktuelna normativna rešenja u oblasti izvođenja dokaza u privatno-pravnoj materiji sa elementom inostranosti. Ona su zasnovana na unutrašnjim i međunarodnim pravnim izvorima. Unutrašnji izvori posmatraju ovu problematiku u okvi-

ru šireg konteksta međunarodne pravne pomoći. Takav pristup otvara opasnost marginalizacije specifičnosti ove problematike, te zapostavljanja mogućnosti i potrebe uspostavljanja efikasnije prakse. To naročito dobija na značaju u kontekstu savremenog trenutka i savremenog tempa ekonomske i pravne komunikacije koja se odvija između država, iskazane u intenziviranju prometa ljudi, roba, usluga i kapitala. Takođe, ovde se mora imati u vidu i naše nedvosmisleno političko-ekonomsko opredeljenje za jačanje veza sa EU, koja istovremeno predstavlja i našu konačnu interesnu i integracionu destinaciju, što zahteva, pre svega, i usaglašavanje sa evropskim zakonodavstvom.

Rešenja na kojima se zasnivala naša praksa u okviru međunarodnih pravnih izvora sve do 2010. godine delila su sudbinu unutrašnjih pravnih izvora u ovoj oblasti. Pristupanjem Srbije Konvenciji o pribavljanju u inostranstvu dokaza u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine trasiran je put uvažavanju pomenutih specifičnosti savremenog sveta, te našeg evropskog puta razvoja i integracija. Inače, o značaju tog poteza dovoljno govori i sama činjenica da je pristupanjem toj konvenciji Srbija izašla iz okvira opšteg konteksta rešenja međunarodne pravne pomoći i opredelila se za trasiranje posebnog pristupa u regulisanju pitanja međunarodne pravne saradnje. Na taj način Srbija je izvršila značajan iskorak u pravcu aktuelnih rešenja u EU.

Nasuprot tome nalaze se rešenja EU sadržana u Regulativi 1206/2001. Pre više od decenije EU je učinila veliki iskorak u ovoj oblasti. S jedne strane, rešenja koja su usvojena predstavljaju jasan odgovor na sadašnji i budući trenutak razvoja EU koji je, direktno ili indirektno, vezan za ovu problematiku. S druge strane, prevođenjem normativnih rešenja na teren sekundarnog prava EU je definitivno stavila tačku na disonantnost u primeni rešenja država članica i učvrstila maksimalnu efikasnost postupka primene. O tome najbolje govore rezultati primene Regulative 1206/2001, sadržani u Studiji o njenoj primeni, što, između

ostalog, pokazuje da je došlo do značajnog pojednostavljenja i ubrzanja postupka uzimanja dokaza.

Značaj Regulative 1206/2001 za Srbiju je, pre svega, u sagledavanju razlika koje postoje između nje i država članica Evropske unije. Budući da Srbija čini snažne napore kako bi obezbedila pristupanje Evropskoj uniji, to će jedna od neizbežnih i neposrednih njenih obaveza biti i usvajanje evropskih zakona u ovoj oblasti. Naravno, pitanje evropskog zakonodavstva je pitanje članstva u EU, pa zbog toga vreme do ostvarenja tog cilja treba da obuhvati napore koji će dovesti do rešenja koja su bliska postojećim rešenjima u odnosima između članica EU.

Literatura

- B. Košutić, *Uvod u evropsko pravo*, Zavod za udžbenike, Beograd 2006.
- M. Ročkomanović, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet, Niš 1994.
- R. Vukadinović, *Pravo Evropske unije*, Kragujevac 2006.
- Regulativa Saveta br. 1206/2001*, Source: European Commission.
- M. Janjević, *Reformski ugovor iz Lisabona*, Sl. glasnik, Beograd 2008.
- Studija o primeni Regulative 1206/2001*, Source: European Commission.
- T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *Međunarodno privatno pravo*, Beograd 2012.
- Zakon o parničnom postupku* od 1. februara 2012. godine.

SOME QUESTIONS OF INTERNATIONAL LEGAL AID OF EVIDENCE IN CIVIL AND COMMERCIAL MATTERS WITH FOREIGN ELEMENT RIGHT SERBIAN AND THE EUROPEAN UNION

ABSTRACT: Council Regulation (EC) no. 1206/2001 of 28 May 2001 regulate the issue of cooperation between the courts of the Member States of the European Union in the taking of evidence in civil and commercial matters. It is part of the efforts of Member States to question each other mutual legal assistance offices in a way that will korenspondirati with the overall EU integration developments, both on by the economic and broader social and political level.

Until the adoption of Council Regulation 1206/2001, the issue of taking of evidence in civil cases with a foreign element between the Member States, it is regulated by the Hague Convention on the Taking of Evidence Abroad in Civil or Commercial Matters of 1970 or on the basis of bilateral agreements. The procedure, which they predicted was complex and lasted a long time, and proved to be inadequate for the requirements of the European Union as a community with a strong integration dynamics.

Directions and consequences of the integration movement, demanded the establishment of efficient standards for the implementation of mutual cooperation between Member States in this area. The answer to this request represents a Council Regulation no. 1206/2001, introducing faster and more effective mechanisms in this segment of the international legal assistance. Their effectiveness is based on a simplified and direct contact between the courts of the Member States, the standardization of forms of communication, through the introduction of special forms to be used, the use of modern communication technologies, and the possibility of direct taking of evidence in the territory of another Member State.

The right SRB their solutions in this area is based on is a national legislation and international treaties. Until 2010, when there was a ratification of the Convention on the Taking of Evidence Abroad in Civil or Commercial Stavař from 1970, these solutions mainly relied on the general principles of international legal assistance, leaving enough space specifics of this matter, and the fact of global flows intensifying economic and legal instruments in the world, particularly those relating to the premises of the European Union. By ratifying the Convention is a foundation was laid for providing answers to these questions with respect to the above mentioned facts, especially those that reflect the reality of the pro-European perspective SRB in her closer and economic-political movement and development.

KEYWORDS: *International legal assistance, of evidence in a privately-Aligns the matters with a foreign element, the cooperation of the courts, Council Regulation EC 1206/2001, the Hague Convention and international legal assistance in the field of MPP, the Hague Convention on the Taking of Evidence Abroad in Civil and Commercial Matters out in 1970.*